

CSATLÓS MÁRIA

Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Ökumené doktori iskola
Kolozsvár, Románia
csatlos.maria@gmail.com

A „Katolikus Akció” néven társult szervezkedés Marosvásárhelyen és Ágotha Endre papi életútja

Abstract: With the available archival resources and through exploring the life, work and political actions of Endre Ágotha, the dean and parish priest of Nyárádselye I trace the unfolding and failing of the schismatic catholic peace movement legitimated in Marosvásárhely in the period 1950-1956. The state backed “Catholic Action” did not succeed in severing the Catholic Church in Romania from Rome by settling the “pending cases” between the church and the state and only a small portion of the clergy joined the movement, yet it has made significant moral damages by dividing the believers and the clergy. The Holy See condemned the movement and it’s key figure Endre Ágotha has brought upon himself the harshest punishment of the Catholic Church: *excommunicatus vitandus*. He received absolution only on his deathbed.

Keywords: *excommunicatus vitandus*, penitence, secession attempt, recursion, illegal leadership, peace-circular letter, peace priest, excommunication, *ordinarius substitutus*, Status meeting, Ágotha Endre

Tanulmányomban Ágotha Endre nyárádselyei esperes-plébános papi életútjának, békepapi működésének ismertetésén keresztül szeretném bemutatni az 1950–1956 közötti időszakban legitimizált romániai katolikus szakadár békepapi mozgalom kibontakozását és kudarcát.

Ágotha Endrét 1950 márciusában választották be az Országos Békevédelmi Bizottságba, melynek meghívására 1950. április 2-án Bukarestben békebeszédet tartott: „Óhajtjuk annak a vi-

szonynak megszüntetését, amely jelenleg Egyházunk és Hazánk Kormánya, a Román Népköztársaság között fennáll.”¹

A marosvásárhelyi értekezlet gondosan elő volt készítve már januártól, eltitkolva a közvélemény előtt.² A titkosrendőrség mellett részt vettek benne a demokratikus és beszervezett katolikus papok és világiak egyaránt. Ágotha Endre is agitátorként járta a Székelyföldet, a csiki papság meggyőzésére³, „egyesek szerint eredménytelenül”⁴

1950. április 27-én zajlott le a katolikus papok és hívek marosvásárhelyi értekezlete.

Nevet adtak a mozgalomnak és Ágotha javaslatára elnökséget választottak, a Katolikus Akcióbizottságot, amely országos szinten egységesen koordinálja majd a Katolikus Akció működését a békemozgalom keretében. Az Akcióbizottságban hat pap volt és három civil, az elnök Ágotha Endre nyárádselyei esperes-plébános lett Maros-Torda megyéből. Sajátos feladatául kapta a Bizottság, hogy „a hit szabad gyakorlását, a papság munkakörének és anyagi helyzetének biztosítását, és az egyházi javak meghagyásának kérdését a kormánnyal tisztázza”.⁵ Elfogadták a javaslatot, hogy újra helyezték érvénybe az erdélyi katolikusok évszázados intézményét, a Katolikus Státust.⁶

A gyűlés végén Ágotha Endre méltatta a marosvásárhelyi értekezlet eredményességét.⁷ „A demokratikus katolikus pap-

¹ MGYL. PFL. 261-1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához 1953. november 9.

² Vö. BÁLINT SALVATOR OFM: Feleletek 10 kérdésre, 41–42. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 221.

³ HD. Csíksomlyó – Szent Péter, II, 6. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 214.

⁴ VIRT László: *Katolikus kisebbség Erdélyben*, 107.

⁵ HD. Nagyvárad-Velencei Róm. Kat. Plébánia, 47–48, in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 224.

⁶ Vö. TEMPFLI Imre: *i. m.* 224.

⁷ *Népújság* 1950. 04. 27.

ság csatlakozott a stockholmi felhíváshoz. Elfogadták a római katolikus lelkészekhez és hívekhez intézett felhívást arra, hogy csatlakozzanak a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának felhívásához. A felhívásban elítélték azokat, akik új háborút készítenek elő az emberiség ellen, felszólítanak minden békét akaró katolikus lelkészt és hívőt, hogy írja alá a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának felhívását, tiltakozva az atomfegyver használata ellen, tegyen hitet a béke mellett, és legyen a béketábor éber védelmezője, őrzője.⁸ Másnap, április 28-án a Katolikus Akcióbizottság Bukarestben átadta a Román Népköztársaság Állandó Békevédelmi Bizottságának az értekezleten megfogalmazott felhívásukat.

Ágotha Endre szóban is megerősítette a határozatot, amit a Béke Hívei Világkongresszusa Állandó Bizottságának (RNK ÁBB) részéről Petre Constantinescu-Iași akadémikus, későbbi kultuszminiszter elismerően méltatott: „a katolikus lelkészek és hívek részvétele a békéért folyó harcban újabb bizonyítéka annak, hogy ebben a küzdelemben mind nagyobb tömegek sorakoznak fel, függetlenül vallási hitüktől és politikai meggyőződésüktől.”⁹

Az Apostoli Szentszék tudomására jutott a marosvásárhelyi értekezlet és határozatainak híre, és dekrétumot adott ki 1950. május 2-án.

„Figyelmeztette azokat a papokat, akiket a kommunisták rávettek, hogy a papságot és a hívő katolikusokat elvonják a köteles alárendeltségtől, mellyel törvényes lelkipásztoruknak és különösen a római Pápának tartoznak, hogy őket is ugyanaz a büntetés éri, kerülendő kiközösítettek lesznek, ha azonnal be nem szüntetik a támogatást, melyet ezen szakadár mozgalomnak nyújtanak. A többi papot és katolikus híveket is figyelmezteti, hogy óvakod-

⁸ Vö. *Romániai Magyar Szó* 1950. május 5.

⁹ Vö. *Népújság* 1950. 04. 27. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 218.

janak ehhez a »szakadár szektához« csatlakozni, mert különben azonnal a kiközösítés azon büntetését vonják magukra, amelyekről a 2314. canon szól.¹⁰

A főszerepet vállaló Ágotha Endrét a Szentszéknek fenntartott legnagyobb egyházi fenyegetéssel sújtotta: *excommunicatus vitandus*. A rendelet értelmében elveszítette minden egyházi méltóságát, vagyonát, hivatalát, tisztségét, és közvetlen hozzátartozóin kívül tiltott volt vele minden polgári érintkezés. Nem járulhatott szentségekhöz, csak magánszentmisét és imát lehetett mondani a megtéréséért. „Eltemetni is csak akkor szabad, ha jelét adja a megbánásnak.”¹¹ Kiközösítésének tudomásulvételéről a Szentséges Atyának nyilatkozott: „1950. évi május hó 18-án a délutáni órákban felkeresett Lakó Menyhért nyáradszeredai szomszédom és ő újságolta, hogy a Rádió bement a kiközösítésem. Szentséges Atyám! Kiközösítésem ténye mélyen megrendített és fájdalommal töltött el a szégyen miatt is, másrészt azért is, mert fáj, hogy családom híre nevének ártottam.”¹² Ennek ellenére a későbbiekben még nagyobb hévvel folytatta politikai közszereplését.

Miért? Meglehet, hogy Ágotha Endre a vezetők nagy részéhez hasonlóan „egyfajta *modus existendit* keresett, minél kevesebb elvfeladással. Arra gondolt, ez a vihar is elmúlik, csak át kell vészelní.”¹³ Talán őszintén azt hitte, hogy lehetséges kiegyezni az új világrenddel, vagy valóban attól tartott, hogy egyháza a

¹⁰ Vö. *Decretum Supremae S. Congregationis S. Officii – Vipuria Péter, a Szent Officium jegyzője 2. számú függelék 1950. május 2.* in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*, Kolozsvár, 2003. 100.

¹¹ TEMPFLI Imre: *i. m.* 244.

¹² 261/1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához 1953. november 9.

¹³ PAKOCS Károly: *Küzdelem a lelki vakság ellen*, 94 in: TEMPFLI: *i. m.* 305.

görökatolikusok sorsára jut.¹⁴ Tény, hogy ő azon kevesek közé tartozott, akik „vezetőkként léptek fel, naivul azt hitték, hogy így lehetséges lesz a katolikus Egyházat államilag törvényesíteni”.¹⁵

A Szentszék rendelete megdöbbsentette a katolikus híveket, papságot és kormányt egyaránt. Az Egyházmegyei Hatóság közölte a kiközösítést az egyházmegye minden papjával, és a résztvevőket beidézte Gyulafehérvárra. Nagy részük szembefordult a békemozgalommal és feloldozását kérte. A Hatóság letartóztatta Boga Alajos helynököt május 10-én a béke-körlevél közreadásáért, és még erőteljesebb médiahadjáratot indított a Vatikán ellen, szorgalmazva a marosvásárhelyi határozatok alapján történő békeharchoz való csatlakozást.

1950. május 24-én Bukarestben Ágotha Endre részt vett abban a küldöttségben, amely memorandumot mutatott be az egyház és az állam közti „függő ügyek rendezésére”,¹⁶ és május 27-én a bukaresti rádióban előadást tartott *A papság feladatai a békeharcban* címmel. Ismételten kiemelte, hogy mindenki felelős a háború és béke kérdésében, így a papság felelőssége és feladata is bekapcsolódni a világot átfogó békemozgalomba. A sajtó a találkozás sikerét hangoztatta, és azt, hogy a „Katolikus Akcióbizottság az Erdélyi Katolikus Státusz összehívását kívánja”.¹⁷

A Katolikus Akció megtorpanását eredményezte 1950. június 4-én Pacha Ágoston temesvári püspök prédikációban is felolva-

¹⁴ Vö. TEMPFLI: *i. m.* 305–306.

¹⁵ MARTON: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*, 204.

¹⁶ Vö. MGYL. PFL. 1950. – Pacha Ágoston püspök körlevele, Temesvár, 1950. június 4. in: TAMÁSI Zsolt: *Jaross Béla a békemozgalom éveiben* <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/jaross.htm>

¹⁷ Romániai Magyar Szó 1950. május 28.

sott értekezése Temesváron.¹⁸ Nyilvánosságra hozta a marosvásárhelyi békemozgalom igazi célját, az aknamunkát, amit a cél érdekében folytatnak, a kiközösítéseket, a megfélemlítő propagandát. Bírálta a kormányt, hogy az egyházból a kiközösítettekkel tárgyal. Hivatkozott a vallásszabadságra, kérte a híveket, hogy ne csatlakozzanak a marosvásárhelyi „szakadár-mozgalomhoz”, és egyházból megindokolta annak törvénytelenységét. A körlevélben is megjelent nyilatkozatot elkobozták, de sikerült eljuttatni a templomokba. A hívek és a papság tudomást szerzett a tények valódi állásáról, a kiközösítésről, ami fokozatosan a „két vonal” elkülönülését eredményezte. A körlevél tartalmazott egy olyan tanácsot is, hogy „a nép hagyja el azt a papot, aki letér Péter sziklájáról”,¹⁹ amit a békepapok az elkövetkezőkben gyakran megtapasztaltak, Ágotha Endre is Marosvásárhelyen. Pacha Ágostont letartóztatták a körlevélért, majd 1951. szeptember 17-én elítélték 18 év nehéz börtönre.²⁰

Az Akcióbizottság további békegyűléseket rendezett Bukarestben, Kolozsváron, Temesváron és Nagyváradon. Hatékonyságát szolgálták a Kolozsváron és Bukarestben, a kormány támogatásával létesített irodák. A bukaresti Bărăția-templom plébániáján működő irodában „Ágotha Endrének még a száműzött Alexandru Th. Cisar bukaresti érsek pecsétje is rendelkezésére állhatott”.²¹ Erről az időszakról Ágotháról „egykori barátja”, Török Mihály nyilatkozta, hogy autóval vitték mindenfelé, és számára már mindenki nulla volt az ismerősei közül, ő is. A Gyergyószentmiklóson megrendezett nagygyűlésre 1950. szeptember 4-én Török Mihályt is magukkal vitték, de mivel nem ment re-

¹⁸ Vö. HETÉNYI VARGA Károly: *Papi sorsok a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában II.* Abaliget 1994. 269–272.

¹⁹ TEMPFLI Imre: *i. m.* 248.

²⁰ Vö. HETÉNYI VARGA Károly: *i. m.* 269–272.

²¹ TEMPFLI Imre: *i. m.* 231.

verendában, és nyíltan kimondta, hogy nem vezet jóra a gyűlésezés, Ágotha megfenyegette, hogy vigyázzon, mit beszél. Két héttel később Török Mihályt elvitték a kolozsvári Honvéd utcai fegyházba három hónapra: szeptember 26-tól karácsonyig. Azzal a magyarázattal engedték haza, hogy ejtették az ügyet. A következő 18 hónapban hetente kétszer jelentkeznie kellett a milícián. Ágotha utólag azt mondta, hogy neki köszönhetően szabadult ki a börtönből, holott amikor Töröknek a leánytestvére a közbenjárását kérte az ügyben, Ágotha elutasította azzal, hogy Török Mihály magára vessen.²² „Nagy hatalom volt ez!”²³ – nyilatkozta Balázs Pál a gyergyószentmiklósi gyűléssel kapcsolatos beszámolójában. A résztvevők nagy részét ide is erőszakkal vitték.²⁴

Ágotha Endre a gyergyószentmiklósi gyűlésnek is aktív résztvevője volt. Ő nyitotta meg és javaslatára választották meg a békegyűlés vezetőit, többek közt őt is. Beszédet mondott, hangsúlyozva, hogy a lelkiismeretes, becsületes katolikus papoknak a béke frontján van a helyük. Bejelentette és ismertette a Katolikus Akcióbizottság aguszthus végi táviratát a Biztonsági Tanácshoz, amelyben elítélték a koreai békés nép elleni agressziót. Felolvasa magyarul a gyűlés egyhangúan elfogadott határozatát: életbe hívják a Katolikus Státust, hogy annak Időközi Bizottsága előrehozott munkálataival elkezdhesse a tárgyalásokat a kormánnyal az egyházi autonómia megteremtéséért, az általuk javasolt és a jelenlegi egyházi vezetők által elutasított, új statútum elfogadtásával.²⁵ Az összejövetel megelőzte a szeptember 9–12. között Bukarestben megszervezett Békéért Harcoló Bizottságok Kong-

²² GYÉL. 1541-1954. Török Mihály feloldozása 1954. március 29.

²³ GYÉL. 1541-1954. Török Mihály feloldozása 1954. március 29.

²⁴ Vö. MARTON: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században*. 208.

²⁵ Vö. Adunarea preoților și credincioșilor romano-catolici din Gheorgheni, București. 1956 in: TEMPFLI: *i. m.* 276.

resszusát, amit „a progresszív papoknak imákkal kell támogatniuk”.²⁶ Ágotha Endre a kongresszuson békebeszédet tartott.

Részt vett azon a találkozón is 1950. november 17-én Bukarestben, amelyen hivatalosan csak papok voltak, szám szerint 24-en. A Bărăția plébánia néhány, e célra átalakított termében tartották ezt az ún. kolozsvári Státus-gyűlést előkészítő értekezletet. Balázs Pál lelkész nyilatkozata jelenlévőként enged betekintést a gyűlés részleteibe. A felszólalások megindokolták a résztvevők állásfoglalását és elköteleződésüket a békemozgalom mellett. Ágotha Endre a közismert vezető és beszélő státuszában mutatkozott meg, akár a későbbi kolozsvári találkozón 1951. március 15-én.²⁷

Kolozsváron megválasztották az összehívott Státus Igazgatótanácsát és a státustagokat, amelynek tagja lett Ágotha Endre is. Új szabályzatot fogadtak el, amely alapján a Státus hatáskörét kiterjesztették az ország valamennyi katolikusára. Jogában állt az egyházmegyék vezetőinek kijelölése, így a két jóváhagyott egyházmegye (Gyulafehérvár, Bukarest) részére általános helynököt jelölhetett: érseket ajánlhatott a kormánynak Bukarest részére és püspököt Gyulafehérvárnak. Az újra megalakult Státusz majd megteszi a szükséges lépéseket, „hogy megoldáshoz vezesse a római katolikus egyház működésének kérdését az RNK alkotmányával és törvényével összhangban a nép és haza érdekének szolgálatában”.²⁸ Látszólag elérte célját a Katolikus Akció és általa a kommunista állam törekvése, hogy Rómától független egyházszervezetet hozzon létre. A kolozsvári gyűlés összehívása tör-

²⁶ TÖRÖK László: Templomi hirdetés. HH. Nagyvárad-Velence, 39, in: TEMFLI: *i. m.* 270.

Vö. TEMPFLI Imre: *i. m.* 274.

²⁷ GYÉL. 2072/1955. 10. Balázs Pál ügye 1955. szeptember 26.

²⁸ A Római Katolikus Státus kolozsvári gyűlése. Kiadja a Római Katolikus Státus Igazgatótanácsa. Kolozsvár. 1951. 3. in: MARTON: *A Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegye a 20. században.* 210.

vénytelen volt mind egyházzogilag, mind a püspöki rendelkezés alapján (2271/1948), ezért az állam által jóváhagyott határozatai is érvénytelenek.²⁹ A gyulafehérvári egyházmegyét vezető Sándor Imre vikáriust 1951. március 10-én letartóztatták, és elkezdődött a titkos ordináriusok egyházzogi vitákkal telített időszaka 1955-ig, Márton Áron püspök kiszabadulásáig. A törvényes jogutódlás alapján dr. Jakab Antal mint ordinarius substituus vette át az irányítást 24 napi titokban maradás után, 1951. április 3-án, amikor bejelentette jurisdictióját a Székeskáptalannak.

A Katolikus Akcióbizottság 1951. április 10-től megváltoztatta nevét A békéért való harc Katolikus Bizottságra, és híveit a papság körében az államsegélyre való felterjesztéssel szorgalmazta eredményesen, mert májusig 245-re emelkedett az államsegélyt elfogadottak száma. Ez a papságnak egynegyedét tette ki, és közülük sem működött együtt mindenki a békemozgalommal.³⁰

Megerősödését szolgálták a kormány adminisztratív intézkedései is a területi beosztásokra vonatkozóan. A vármegyék megszűntek, körzeteket (raion) hoztak létre, és a megszervezett rajonok vezető testületébe tanult vallási megbízottakat (imputernicit) neveztek ki. Ezek hatékonyan tudtak érvelni az „ügy” mellett a papságnak, és meggyőzően szorgalmazni azt a nép körében. 1951 júliusában érvénybe lépett a Kultuszminisztérium által március 2-án jóváhagyott 4463. sz. határozat az esperességek beosztásáról az új tartományi és rajonbeosztásnak megfelelően.³¹ Ez az adminisztratív intézkedés lehetővé tette az áthelyezéseket a papság körében. Jakab Antalt is letartóztatták 1951. augusztus 24-

²⁹ Vö. LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 104.

³⁰ Vö. TEMPFLI Imre: *i. m.* 354.

³¹ MGYL. PFL. 363-191-1951. Espereskerületek beosztva in: *Erdély süveg nélküli püspöke*. Szerk. Dr. Tamási Zsolt, Marosvásárhely 2013. 27–33.

én, aminek egyik oka a „béke-körlevél”³² mellett a békemozgásban részt vett és penitenciát megtartott papok feloldozása.³³ Jogutódlása a titkosítás miatt lehetőséget nyújtott egy törvénytelen központi kormányzás kialakulásához.³⁴ A törvényes titkos ordináriusok sorának megállapítása dr. Marton József kutatásai alapján nyertek igazolást.³⁵

1951. szeptember 3-án Adorján Károly kanonokot megválasztották a Székeskáptalan ügyvivőjének, aki 1950 nyarán létrehozta a Katolikus Státus Időközi Bizottságát. A bizottság az államhatalommal együttműködve a Vatikánnal szemben álló „nemzeti” egyház létrehozása érdekében igyekezett megnyerni a klérust és a híveket.³⁶ 1951. november 10-én a kultuszminiszter jóváhagyta a négy egyházmegyét képviselő Gyulafehérvári Egyházmegyei Főhatósági Központot december 1-jei hatállyal, és Adorján Károly kanonok lett az ügyvezető elnök.³⁷ Papi áthelyezések sora kezdődött el, jutalmazni akarták a demokratikus papságot. Ágotha ügyének rendezése is hasonlóképpen zajlott.

1951. november 22-én Bukarestben, a gyermekvédelmi értekezletet követő, Kultuszminiszternél tett tisztelgő látogatásán érdeklődött ügyének rendezéséről. A miniszter Gyulafehérvárra irányította kérését. November 26-án dr. Péter Antal penitenciárus kanonok engedélyt adott Ágotha Endrének a lelkigyakorlatra, amelyet november 26–29. között elvégzett, és

³² MGYL. PFL. 805-1951, Nyárádtó: Jakab Antal 11. Körlevél: Szentbe-széd a békéről, 1951. április 30.

³³ LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*.100.

³⁴ Lásd *Erdély süveg nélküli püspöke*. 25–28.

³⁵ Ld. MARTON J. –JAKABFFY T.: *Az erdélyi katolicizmus századai*, Kolozsvár, 1999. 117–120.

³⁶ Vö. NEGREANU, Ioana Alexandra: *Stenograma ședinței cu responsabilitii de propagandă și agitație privind intensificarea muncii politico – educative la sate*. (ed.): i. m. 11.

³⁷ Vö. TEMPFLI Imre: i. m. 354.

szentgyónását követően a 2254. kánon alapján foro interno feloldozást³⁸ nyert. A kanonok ismertette a pápához intézett felterjesztését Ágotha Endre ügyében, és elküldte Iovanelli bukaresti vikáriusnak az Apostoli Szentszékhez való továbbításra. Dr. Péter Antal véleménye szerint 1952. vízkereszt napjáig megjön a válasz.³⁹ Nem jött meg.

Ágotha Endre esperes, nyáradselyei plébánost a január 10-én kelt 83/1952-es rendelettel áthelyezték Marosvásárhelyre a ferencrendiek templomába. Az átadás július 30-án történt Jaross Béla esperes jelenlétében. A jegyzőkönyv⁴⁰ szerint a ferencesek 1951. augusztus 21-én éjjel távoztak a „Sigurantiával”. A hír hallatára a hívek a Főhatósághoz folyamodtak Solyom Béláért azzal az utóirattal, hogy „Ha mégis jönne Ágotha, akkor a templom minden nap üres lesz”.⁴¹ Adorján Károly vikárius a válaszában Szent Péterre hivatkozott, aki háromszor megtagadta Jézust, de utólag megbánta és feloldozást nyert, a keresztényüldöző Saulból megtért Pál apostolra, akinek Jézus megbocsátott, és Júdásra, akiről nem tudható, hogy nem bánta meg árulását, és az sem, hogy elkárhozott, „de Marosvásárhelyen vannak, akik túltesznek az Úr Jézuson, hallgatnak a szigorúan ítélő keményekre, de nem tudnak, mert nem akarnak megbocsátani Ágothának”.⁴² A levél ellentétes hatást váltott ki: a templom megüresedett, a hívek bojkottal válaszoltak, olyannyira, hogy egy alkalommal a templom

³⁸ GYÉL. 10/2063/1951. Ágotha Endre feloldozása a cenzúra alól.

³⁹ MGYL. PFL. 261/1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához, 1953. november 9.

⁴⁰ Vö. MGYL. PFL. 50-1952. Jegyzőkönyv. Adorján Károly jóváhagyta 1952. augusztus 13-án.

⁴¹ GYÉL. 2367/1952. Ágotha elleni tiltakozás: „ha megjönne Ágotha, a templom minden nap üresen maradna” in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 182.

⁴² MGYL. 2357/1952. Adorján válasza a vásárhelyieknek: Ágothát feloldozták in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 182.

belső üveges ajtajára feliratot ragasztottak: „Itt nincs se Krisztus, se Mária, csak egyedül Ágota”.⁴³ Ennek ellenére Jaross Béla esperes jelenti a hatóságoknak, hogy túlzás azt állítani a marosvásárhelyi közhangulatról, hogy állandósult botrány, de „botrányos egyes névszerint kiközösített papok feltűnő érvényesülése”.⁴⁴ „Ez a mozgalom, amelyhez csak a reformáció zavarát, kavarodását hasonlíthatom, csendben kúszik tovább kerületemben, mint a tarló-tűz – írja Jaross Béla Adorján Károlynak.”⁴⁵ A közhangulat ellenére Marosvásárhelyen is elkezdődött a „rendszerváltás”, az erőszakolt áthelyezések.

Kezetben Huber Józsefet helyezték el Tenkére, majd Kádár Ferenc és Pál József káplánokat. Később Sólyom Béla főtisztelendő és Sass Antal volt székelyudvarhelyi főesperesnek kellett menni, akiknek helyét Ágotha Endre vette át, és végül Jaross Béla pápai prelátus, címzetes apát, maroskerületi főesperes került sorra.

„A plébániát mégis meghódítják”,⁴⁶ ami röviden Jaross Béla félreállítását jelentette. Részletesebben nyomon követhető Léstyán Ferenc⁴⁷ és dr. Tamási Zsolt József írásaiban.⁴⁸ A gyu-

⁴³ Vö. BÁLINT SALVATOR OFM: *Feleletek 10 kérdésre*, 41–42. in: TEMPFLI Imre: *i. m.* 243.

⁴⁴ GYÉL. 2020/1952. Jaross Béla is úgy ítéli, hogy botrányos egyes névszerint kiközösített papok feltűnő érvényesülése in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 173.

⁴⁵ GYÉL. 2020/1952. Jaross Béla levele Adorján Károlyhoz in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 173.

⁴⁶ LÉSTYÁN Ferenc: *Marosvásárhely katolikus egyháza a kommunista elnyomás idején 1948–1990*. 7.

⁴⁷ LÉSTYÁN Ferenc: *Marosvásárhely katolikus egyháza a kommunista elnyomás idején 1948–1990*. 7–10.

⁴⁸ Ld. TAMÁSI: *Erdély süveg nélküli püspöke*. 34–36.

lafehérvári vezetésnek sikerült kikényszeríteni⁴⁹ az idős esperes egy évig tartó ideiglenes szabadságkérelmezését a nyugdíjazási kérése előtt, 1952. december 1-től. Helyére az Egyházmegyei Hatóság 1952. december 19-én Kajtsa Ferenc elkötelezett békepapot nevezte ki a marosvásárhelyi plébániára a 348/1952. számú rendelettel, vicarius adiutor minőségben. A marosi főesperesi kerület főesperese is ő lett a 3492/1952. számú leirattal.⁵⁰

Ágotha Endre esperest, nyugalmazott nyárádselyei plébánost Kajtsa Ferenc oldozta fel 1953. február 9-én az Ad. No. 3490-1952 delegált felhatalmazás alapján az excommunicatus vitandus fenytéke alól, a meghatalmazásban előírt formák betartása mellett. Ágotha Endre megtartotta a penitenciát, elismerte tévedését, megbánta, amit tett, és a jövőre nézve megígérte, hogy a C.I.C. által tiltott dolgokat elutasítja. Esküvel ígérte, hogy megteszi az előírt recursust. Tudomásul vette, hogy az ordinárius további intézkedéséig csak a lakásán misézhet.⁵¹ Használatra kapott egy viola miseruhát a plébániatemplom tulajdonából.⁵² Feloldozását követően, március 5-én Ágotha Endre engedélyt kért a Központtól, hogy bárhol nyilvánosan végezhesse szentmiséit. Nem értette, mivel különb Sass Antal és Sólyom Béla, akik végezhetik papi szolgálatukat, megjegyezve, hogy „Sólyom az igaz, mint a vásárhelyiek mondják, behódolt, de köztudomású, hogy Sass Antal nem ismeri el az Egyházmegyei Hatóságot”.⁵³ Példákat sorolt fel arra, akik ki voltak közösítve és feloldozásaik után működtek: Iovanelli bukaresti érseki helynök, Despina Andrei teológiai ta-

⁴⁹ Vö. TAMÁSI Zsolt József: Jaross Béla a békemozgalom éveiben. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/jaross.htm>

⁵⁰ Vö. TAMÁSI Zsolt József: Jaross Béla a békemozgalom éveiben. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/jaross.htm>

⁵¹ MGYL. PFL. 81-1953. február. 10.

⁵² MGYL. PFL. 82-1953. február. 11.

⁵³ MGYL. 778/1953 in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 176.

nár, „a volt Katolikus Akció és Státus férfiak a központban és más előkelő helyeken”.⁵⁴ Azzal érvelt, hogy „nem fognak megütöközni a vásárhelyiek, a megjelenése nem fogja felzavarni a közvéleményt”.⁵⁵ Az Egyházmegyei Hatóság és a kultuszminisztérium hozzájárulásával a 3183/1952. számú leiratában arra kérte Ágothát, hogy álljon félre. Akkor engedelmeskedett, félreállt, de most kéri nyilvános szentmisézési engedélyét.⁵⁶

Kajtsa Ferenc esperes jelentéseire és javaslatára⁵⁷ Adorján Károly bizalmas levélben⁵⁸ közölte Kajtsa Ferencel, hogy a feloldozás tekintélye és érvényessége után logikusan nem lehet megtagadni a misézési engedélyt, még akkor sem, ha a hívek és papok ellenszenvet mutatnak Ágotha Endrével. A főesperes értesítette a kerület papságát, hogy hirdessék ki a marosvásárhelyi templomokban: Ágotha Endre bűnbánatot tartva eleget tett az előírásoknak, s visszanyerte jogait papi funkcióinak betöltésére.⁵⁹ Megtörtént ugyanúgy az egyházmegye valamennyi espereskerületében is.⁶⁰

A marosvásárhelyi papok elutasították az értesítés kihirdetését. Sólyom Béla május 2-án megvétózta a kihirdetést, amiért az Egyházmegyei Hatóság a 1511-1953. május 12-én kelt rendeletében saját kérésére felmentette a ferencendi templom ellátása alól.⁶¹

⁵⁴ MGYL. 778/1953 in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 176.

⁵⁵ MGYL. 778/1953. Kiközösítették érvényesülése és Ágotha panasza, aki népszerűtlen lett in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 176.

⁵⁶ Vö. GYÉL. 3183/1952. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 194.

⁵⁷ GYÉL. 855/1953. Adorján Károly vicarius generalis levele Kajtsa Ferenchez. 1953. március 16.

⁵⁸ GYÉL. 153/1925. Kajtsa Ferenc levele Adorján Károlynak.

⁵⁹ GYÉL. 546/1953. MGYL. PFL. 153-1953. Ágotha Endre jogait visszanyerte 1953. április 20-án.

⁶⁰ MGYL. PFL. 261/1953. Ágotha Endre rekurzusa a Szentséges Atyához 1953. november 9.

⁶¹ MGYL. PFL. 153-1953. Válasz Ágotha levelére, 1953. május 28.

Sass Antal c. főesperes, ny. plébános átvette a felhívást az Ágotha-üggyel kapcsolatban, és „kijelentette, hogy gondolkozik és a választ holnap megmondja”.⁶² Nem hirdette ki.⁶³ Kajtsa Ferenc „gáncsoskodó, alamuszi embernek” tartotta Sass Antalt, „akit legalább 150 kilométerre kéne elhelyezni Vásárhelyről”.⁶⁴ Adorján Károly osztozott Kajtsa Ferenc véleményén, és kiegészítette az esperes indokolt javaslatát azzal, hogy Sass Antal, a „vagabondus papok barátja, minden megmozdulást tönkre tett s határozottan hirdeti, hogy az Egyházmegyei Hatóságot nem ismeri el. A minorita templom az engedetlen elemek melegháza.” A 788/1953. számú jelentésével „Adorján Károly felterjesztette az indokolt javaslatot Kovács Béla Ordinárius substituus elé azzal a meggyőződéssel, hogy Ágotha az oda való kinevezéssel majd megtalálja annak a módját, hogy Sasst elhallgattassa”.⁶⁵

Ágotha Endre 1953. május 28-án ismételten kérte Kajtsa főesperestől hivatalosan is a papi funkcióba való helyezését. Levelezéseikből ismeretes, hogy mennyire kényes volt annak megoldása. Ágotha érvelt a megállapodásukra hivatkozva, hogy bár ígéretet tett Kajtsa Ferenc, hogy május 3-án a ferencrendiek templomában végezheti a délelőtti szentmisét, előtte egy nappal értesítette annak nyolc nappal való elhalasztásáról. Reméli, hogy a május 3-án, vasárnap délelőttre megígért plébániai szentmiséjét elvégezheti. Nem vágyik semmiféle alkalmazásra, de a szentmiséit szeretné végezni, és ennek megoldása a főesperesen mú-

⁶² MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc jelentése az Egyházmegyei Hivatalnak, 1953. május 28.

⁶³ MGYL. 788/1953. Adorján Sass Antal ellen és Ágotha mellett, 1953. március 16.

⁶⁴ MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc jelentése az Egyházmegyei Hivatalnak, 1953. május 28.

⁶⁵ GYÉL. 788/1953. Adorján Sass Antal ellen és Ágotha mellett, 1953. március 16. in: LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 177.

lik. Szeretné tudni, hogy Kajtsa Ferenc akarja-e rendezni ügyét, mert ő az illetékes, ha nem, akkor Gyulafehérvárhoz fordul. Szeretné „ügyét dűlőre vinni”, ezért tovább kívánja terjeszteni a Szentszékhez. Végül elnézést kért az őszinteségért és megjegyzi: „nem tudom (...), kutatom, hogy miért nem gondolom biztosra, ami van a háttérben”.⁶⁶

Kajtsa Ferenc folyamatosan kibúvót keresett, a közbejött nehézségekre hivatkozott, nem intézkedett Ágotha Endre ügyében. Nem mert szembenézni a közvéleménnyel, amely elítélte a köztudomásúan kiközösített békepapot, jóllehet a békeakciós szolidaritás azt megkövetelte. Továbbra is kérte Ághotától, hogy május 3-án még mindig magánjelleggel végezze szentmiséjét a hivatalos misék sorrendje között. Közölte vele, hogy bármelyik templomban misézhet, de jelenleg hivatalos beosztása nincs, amit nem is igényelt, de rendben is van, mert Gyulafehérvárnak is ez a véleménye. Felterjesztette Ágotha Endre misézési kérelmét. A Hatóságtól várta a funkcióba lépés formáságainak megoldását.⁶⁷ A Központ úgy oldotta meg, hogy Sass Antalt az 1866/1953. számú rendelettel július 1-től visszahelyezte szülőfalujába, Barótra, helyette Ágotha Endrét nevezte ki a miniorita templomhoz is.⁶⁸ 1953. november 9-én Ágotha Endre átadta Kajtsa Ferenc esperesnek a Szentséges Atyához latin nyelven írt rekurzusát, azzal a kéréssel, hogy továbbítsa azt az Egyházmegyei Hatósághoz.⁶⁹ Az esperes elküldte 1954. április 21-én, hozzáfűzve, hogy „a kérvényben felsorolt indokok és érvek megfe-

⁶⁶ MGYL. PFL. 153-1953. Ágotha Endre levele a Főesperes Úrhoz, 1953. május 28.

⁶⁷ Vö. MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc válasza Ágotha Endrének, 1953. május 28.

⁶⁸ MGYL. PFL. 153-1953. Kajtsa Ferenc levele Adorján Károlynak.

⁶⁹ MGYL. PFL. 261/1953. Ágotha rekurzusa a Szentséges Atyához Kajtsa Ferenc esperesnek. 1953. nov. 9.

lelnek a valóságnak, magatartása teljesen egyezik azzal az engedelmes és alázatos szellemmel, amelynek mélységes alázattal kifejezést adott rekurzusában”.⁷⁰ Adorján Károly az 1954. április 23-ai 1525/1954. számú értesítésében jelezte, hogy Ágotha Endre plébános recursusát annak idején latin nyelven, november 18-án 2998/1953. számmal eljuttatta a rendeltetési helyére, és amíg ennek a sorsáról biztos értesítést nem kap, a jelenlegi elküldését nem tartja időszerűnek. Ezzel Ágotha Endre ügye látszólag elrendeződött, valójában azonban elhúzódott, kérdésessé vált.

Az Egyházmegyei Hatóság végleg elfordult tőle, persona non grataként viszonyult hozzá. A Központ úgy oldotta meg, hogy Sólyom Bélát saját kérésére felmentette a ferencendi templom ellátása alól, nyugdíjazta az 1511/1953. számú rendeletével, és helyére dr. Jénáky Ferenc nyugalmazott tanárt kérte fel közreműködésre. Sólyom Bélát megbízta Marosszentgyörgy és Marosszentkirály adminisztrálásával. Ágotha Endre megkapta a nyilvános misézési engedélyét.⁷¹ Kovács Béla ordinárius Marosvásárhelyen járt, és meg is akarták látogatni – írja az esperes –, de sürgős elutazása miatt elmaradt a látogatás. Az ordinárius megbízása alapján vegye át a ferencendi templomban az istentiszteletek végzését, mivel Sólyom Béla főtisztelendő, nyugalmazott lelkész beteg.⁷²

Ágotha Endre továbbra is részt vett a Kajtsa által szervezett értekezleteken, de a kerületi papság egyre inkább elhatárolódott tőle, sőt az ő jelenlétével igazolták a gyűlésekről való elmaradá-

⁷⁰ MGYL. PFL. 261-1953 Ágotha rekurzusa a Szentséges Atyához, 1953 április 21.

⁷¹ GYÉL. 788/1953. *Adorján Sass Antal ellen és Ágotha mellett 1953. márc. 16.* in: LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria.* 177.

⁷² MGYL. PFL. 245/1954. Kajtsa Ferenc levele Ágotha Endrének 1954. október 13.

sukat. Az esperes jelentette⁷³ a helyzetet a Hatóságnak. Ágotha Endrével személyesen közölte Kolozsvári József kultuszinspektor Lakó Menyhért nyáradszeredai lelkész kifogását: „Ágotha miatt, mert ki van közösítve.”⁷⁴ Ágotha Endre levélben igazolta feloldozását, és keserűen megjegyezte, hogy a kiközösítését követően, 1951–52-ben, amíg beteg nem lett, Lakó Menyhért tartotta vele a kapcsolatot, nyugodtan prédikálgatott a búcsúján és egyéb funkciókat is végzett, és most, mikor rendben van az ügye, elfordult tőle.⁷⁵ Török Mihály szovátai plébános is azt hangoztatta: „a feloldozására nem volt senkinek felhatalmazása”,⁷⁶ és Ágotha Endre helyében nem ment volna Marosvásárhelyre, szégyenében elbújt volna egy kis falusi helyre. Ágotha Endre neki is felvázolta feloldozásának részleteit, annak jogosságát alátámasztva, hogy az ordináriusok és azok helyettesei erre felhatalmazást kaptak 1948 júliusában. Igazának tudatában írta, hogy nem akart elbújni. Nyugdíjazása után Vásárhelyen akart élni az Egyházmegyei Hatóság hozzájárulásával. Beosztása van, és végzi a dolgát a megszokott alapossggal és rendszeretettel, amelyet elismernek. „Bátran, felemelt fővel járok s környezetemnek megvan a véleménye, amely körökben megszoktam fordulni.”⁷⁷

Márton Áron püspök szabadulása után, 1955. március 25-én bejelentette az egyházmegye vezetésének átvételét. Első, 1461/1955. sz. körlevelében rendelkezett a Katolikus Békeakciómozgalmat illetően: nem ítélte el a vezetőket, de megkövetelte

⁷³ MGYL. PFL. 246/1954. Kajtsa Ferenc levele Adorján Károlyhoz 1954. szeptember 29.

⁷⁴ MGYL. PFL. 246/1954 Ágotha Endre levele Lakó Menyhérthez 1954. szeptember 29.

⁷⁵ MGYL. PFL. 246/1954 Ágotha Endre levele Lakó Menyhérthez 1954. szeptember 29.

⁷⁶ Ágotha levele Török Mihály szovátai plébánoshoz 1954. augusztus 25.

⁷⁷ Ágotha levele Török Mihály szovátai plébánoshoz, 1954. augusztus 25.

a gyűlésezők, a törvénytelen vezetés és aktív résztvevők bűnbánatát, az engedelmes lelkiületet az egyházi fegyelmi intézkedésekkel szemben.⁷⁸ Ágotha Endre ügyének intézése Márton Áron püspökkel két vonalon dokumentálható. Ágotha változata az 1955. május 16-án a püspöknek küldött jelentéséből⁷⁹ vezethető le, a másik vonal a Márton Áron püspöknek a Jaross Béla marosvásárhelyi főesperesnek küldött 1805/1955. számú leiratából rekonstruálható. Kétely támadhat a kutatóban, hogy vajon nem félreértések, téves információk, esetleg az előítéletekből fakadó róla kialakult rosszindulatú elfogultság következtében jutott-e holtpontra a tárgyalás kimenetele, ugyanis Márton Áron hazatérése után megpróbált tájékozódni a békemozgalom részleteiről.⁸⁰ Ágotha Endrének Márton Áron püspökhöz írt jelentése 1955. május 16-án nem volt elég meggyőző és hiteles az ügyének megítélésekor. Ennek részletesebb bemutatásából megismerhetjük a püspökkel folytatott tárgyalásának részleteit. Ágotha Endre kitartott abban a hitében, hogy a főpásztor „minden ügyét másképp ismerte volna meg”, ha egészségi állapota nem akadályozta volna meg a személyes találkozást a tények kivizsgálására érdekében április 15-én. Utóiratában tiltakozik a feltételezés ellen, hogy elmaradásának oka a „makacsság” lett volna.⁸¹ Engedelmes hódolattal fogadta Márton püspöknek a május 14-én kelt leiratát, amelyben megerősíti az április 22-én kelt rendelkezéseit. Ezt Jaross Béla is igazolta. Április 29-én Léstyán Ferenc plébánostól küldött jelentésében újra megerősítette engedelmességét, kiegészítve azzal, hogy eljuttatja folyamodványát (rekurzusát) a püspökhöz. Az erre kapott, május 1-jei keltezésű püspöki le-

⁷⁸ GYÉL. 1805/1955. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 233.

⁷⁹ GYÉL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

⁸⁰ LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 194–213.

⁸¹ GYÉL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

iratból értesült arról, hogy nincs feloldozva foro externo, hogy feloldozása nem érvényes a Rómától való felhatalmazás nélkül. Május 5-én dr. Péter Antal kanonokkal konzultált a folyamodvány latin szövegének helyességéről és annak esetleges átjavítása-iról a gyulafehérvári irodában. Ezzel a céllal kérte vissza Márton püspök az 1805/1955. számú rendeletére elkészített és beküldött rekurzusát május 12-én. Nem jogtanácsost választott, és nem azért kérte vissza a folyamodványt, hogy ne a Főpásztor ajánlásával kerüljön felterjesztésre a Szentséges Atyához, hanem ki akarta egészíteni azt. Tény, hogy a feloldozásának jogosságát és érvényességét bizonyító érvelése az előbbi feltételezést is alátámaszthatja: Dr. Faragó Ferenc kanonok 1952. november 16-án a marosvásárhelyi plébániatemplom szószékén kijelentette, hogy Kovács Béla ordinárius joghatóságához nem férhet kétség, és az egyházmegye minden papja és híve engedelmességgel tartozik neki. Aki ellentmond, az kiközösíti magát az egyházból. Adorjáni Károlyt Kovács Béla ordinárius nevezte ki vikarius generalisnak. Az ordináriusok 1948 júliusában, Bukarestben, a nunciatúrán felhatalmazást kaptak arra, hogy minden egyházi fenyték, még a kiközösítés alól is feloldozhatnak. A rendelet értelmében „Pakocs Károly kanonok, Dr. Cziza Nándor és Dr. Messen az Egyházmegyei Hatóság mellett működő egyházjogászok, scriptumokban bizonyították, így ismeretes Kovács Béla ord. subst.-nak adott rendkívüli felhatalmazások alapján mindazon jogai megvannak, mint a rendes Ordináriusoknak”.⁸² Ha ez így igaz, kérdezi, hogy Kovács Béla ord. subst. delegálása folytán a foro externo feloldozása miért nem érvényes, ha a házassági felmentései, bérmlása Kolozsváron, Vásárhelyen, Székelyhodoson és Gyergyószentmiklóson érvényesek. Végül újra nyilatkozott, hogy sem neki, sem az akcióban részt vett pa-

⁸² MGYL. PFL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

poknak nem volt szándékában semmiféle szakadást előidézni, és kijelentette, hogy ha a Főpásztor úgy van meggyőződve, hogy minden megmozdulásnak és botránynak ő volt a kezdeményezője, okozója, kivitelezője, akkor a legnagyobb engedelmességgel kész vállalni minden elégtételadást az okozott botrányért. A jelentését azzal zárja, hogy tartja magát az 1805-1955. sz. rendelethez: annak engedelmeskedik, s nem engedi magát „befolyásoltatni sem embertől, sem külső körülményektől”.⁸³

Ágotha Endre Márton Áron püspök határozatáról Jaross Béla főesperesen keresztül értesült. „1. Ágotha Endrének a május 12-ről keltezett folyamodványa ellentmond annak, amit üzent és engedelmességről jelentett, a folyamodványt visszakérte indoklás nélkül és azt hangsúlyozza, hogy a feloldozáshoz joga van. 2. Magam is hinni akarom, hogy Ágotha E. és társai nem akartak szakadást, az akciónak azonban, melyhez ők eszközül magukat adták ez volt a célja, és a kolozsvári gyűlés ezt tartalmilag ki is mondotta. *Contra factum, non valet argumentum!* 3. Ha Ágotha Endre nem is egyedül „kezdeményezője minden megmozdulásnak, botránynak”, mindenesetre főszereplője, és időrendileg első főszereplője annak a botránynak, mely neki is, az egyházmegye papjainak és híveinek, és nekem is szégyent, aggodalmat, lelkifájdalmat okozott, és olyan erkölcsi károkat, melynek kihatását most még fel sem tudjuk mérni. 4. Ágotha Endrével azt közöltem, ami őt közvetlenül, személyében lelkileg, és súlyosan érinti. Idővel a kérdéseire is fog feleletet kapni, addig is azonban férfias egyenességgel, a súlyos megtévelyedés beismerésével és a jóvátétel őszinte szándékával igyekezzék helyrehozni azt, ami még helyrehozható.”⁸⁴

⁸³ Vö. MGYL. PFL. 1805/1955. Ágotha levele Márton Áronhoz, 1955. május 16.

⁸⁴ LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 194.

„Ágotha Endrét veserákkal mütötték, súlyos állapotára való tekintettel a püspök mint haldoklónak engedélyezte a feloldozást a kiközösítés alól, a büntetéséről nem tehettem mert a Szentszék 1950. május 2-án excommunicálta Ágotha Endrét.”⁸⁵

1956. június 22-én halt meg 64 évesen Marosvásárhelyen. A temetéséről beszámoló eredetiben fennmaradt: nem ravatalozták fel a templomban. Kevesen vettek részt a temetésen, csak pár szomszéd és a helyi papok reverendában. A kultuszhatóságok nehezményezték a „kiprédikálást”, amit Buzogány Lajos kultuszinspektor írása bizonyít.⁸⁶ Jaross Béla a sírnál végzett szertartás után ismertette szerepét az állam által irányított egyházszakadási kísérletben, ami után alávetette magát az egyház intézkedésének és engedelmességgel vezekelt.⁸⁷

Egyszerű temetésének oka a Főpásztor leiratából ismeretes: „Teljes részvétellel voltam iránta és imáimba foglalom. Amikor bírói tisztemet gyakorolom /értve benne a temetési pompa leegyszerűsítését is/, olyan kötelességet teljesítettem, melyet az Anyaszentegyház legszívesebben mindig mellőzne. (...) Nem büntetés, hanem törlesztés, penitencia, hogy az erkölcsi rend a maga egészében helyreálljon.”⁸⁸

⁸⁵ Godó Mihály SJ: *Önéletrajz*. (Testamentum) Gloria Kiadó, Kolozsvár, 2002. 78–82.

⁸⁶ HD Marosvásárhely Belváros, IV. kötet, 30. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria*. 247.

⁸⁷ Godó Mihály SJ: *Önéletrajz*. (Testamentum) Gloria Kiadó, Kolozsvár, 2002. 78–82.

⁸⁸ Historia Domus 1955–1992, Marosvásárhely Belváros, IV. Kötet, 30. in: LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria* 2003. 247.